

הרב חיים כפרי

"והיה לכם שבתון זכרון תרועה"*

א' תשרי מוזכר בתורה כשני מקומות: בפעם האחת, בספר ויקרא, כאשר התורה סוקרת את מקראי הקודש, ובפעם השניה, בפרשת פנחס - פרשת הקורבנות. כבר במבט חטוף, בולטים ההבדלים ש בין שתי הפרשיות:

א. בפרשת אמור, נאמר זכרון תרועה, ובפנחס, מדובר על יום תרועה;
ב. בפרשת פנחס, המקרא מתחיל בתיאור 'מקרא קודש' האסור במלאכה, וכאילו בנוסף לאיסור המלאכה, מצווה התורה "יום תרועה יהיה לכם"! - "ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא-קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם". לעומת זאת, בפרשת אמור, זכרון התרועה מופיע לפני 'מקרא קודש' - "בחודש השביעי שבתון זכרון תרועה"... כאילו אמרנו - שבתון של זכרון תרועה עליכם לעשות בא' תשרי, וממילא (כתוצאה מכך), יום זה הינו מקרא קודש - ומיד אחריו איסור מלאכה.

נשים לב! 'זכרון תרועה' מובא כתאור מצבו של השבתון, ומילת הפועל תהיה מתיחסת לשבתון ולא לזכרון. ואילו, כאשר אומרת התורה 'יום תרועה' היא מצמידה לכך פועל "יהיה לכם". כאילו אמרנו - מצווים אתם, שיהיה לכם יום תרועה. הרמב"ם הל' שופר (פרק י' הל' א') אומר:

"מצוות עשה של תורה לשמוע תרועת השופר בראש השנה שנאמר יום

תרועה יהיה לכם ... ואע"פ שלא נתפרש בתורה תרועה בשופר

בר"ה הרי הוא אומר ביוכל והעברת שופר תרועה"...

הרי לנו בכרור, שהרמב"ם, לא ראה מקור לצווי תקיעת שופר בפרשת אמור, המדברת על זכרון תרועה, אלא בפרשת פנחס, הדורשת "יום תרועה יהיה לכם". כדברים הללו אנו מוצאים כרש"י:

"זכרון - פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות, לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל".

אמנם, רש"י מדבר על ציווי לזכרו (והכינוי המצוותי הוא אמירת הפסוקים הנ"ל), אולם, ברור מדבריו, שבפרשת אמור הוא איננו רואה מקור לתקיעת שופר מהתורה.

הרמב"ן, דוחה את דבריו הנ"ל של רש"י, בטענה, שזכרונות ושופרות דין דרכנו הם, כפי שאומרת הגמ' בכרור, והרי רש"י מבטא אותו כעצם הפסוק! ע"כ, מסקנתו של הרמב"ן היא:

"אכל זכרון תרועה, כמו יום תרועה יהיה לכם, ואומר שנריע ביום הזה, ויהיה לנו לזכרון לפני ה', כמו שנאמר להלן 'ותקעתם בחצוצרות והיו לכם לזכרון לפני אלוהיכם' "

כלומר, אע"פ ששני לשונות הם, במצווה אחת דברו.

ואולם, קשה להתעלם, מאותם הבדלים כולטים שצויינו לעיל, וכאילו מתבקשת מאליה, המגמה הקיימת בדברי רש"י והרמב"ם. שלא כמו רש"י, אנו נתיחס לנתון נוסף, והוא: 'לזכרון תרועה' לא בא כציווי, אלא כתיאור מציאות. ולא בכדי, בפרשת אמור, 'מקרא קודש' סוגר את פרשת ר"ה, שהרי הוא הכיטוי הפורמלי למהותו של השכתון - "זכרון תרועה" - בעוד, שכפרשת פנחס, לא עוסק המקרא בעצמותו של יום, אלא בכטויו ההלכתיים המעשיים, וממילא 'מקרא קודש' הוא נקודת המוצא, המגדירה זמן, שבו מחויבים אנו בתרועה כמצוה מעשית - "יום תרועה יהיה לכם!" (במאמר מוסגר נאמר, שלא בכדי "מצוה" הרמב"ם "מצות עשה של תורה לשמוע תרועת שופר", שהרי הפסוק נוקט בלשון פסיבית, ולא בלשון אקטיבית - 'תקעו בשופר' - כפי שהדבר אמור (כיובל). יוצא אפוא, שעצמותו של ר"ה נעוצה במלים "זכרון תרועה", ולא בכדי, הזכרון תופס מקום מרכזי בתפילת הסליחות ובתפילת ר"ה, ורק מתבקש הוא שר"ה זוכה לשם "יום זכרון". מן הראוי הוא, שנבחן את משמעו של הזכרון בר"ה כדי לעמוד על מהותו!

בגמרא בראש-השנה, אנו מוצאים ברייתא, שעל פניה נראית מוזרה:

"ר' אליעזר אומר: בתשרי נברא העולם, בתשרי נולדו אבות, בתשרי נולד יצחק, בר"ה נפקדו שרה רחל ורחנה, בר"ה יצא יוסף מבית האסורין, בר"ה בטלה עבודה מאבותינו".

ויש לעיין, מה ראו חז"ל צורך לקשור מאורעות אלו לר"ה? ויותר מזה, אף אם נפרש את הדברים כפשוטם, יש כאן עובדתיות היסטורית. יש לעיין ברלוונטיות של עובדות אלו לר"ה, מלבד העובדה שהתרחשו בר"ה. וכבר מזדעק ה'תולדות יעקב יוסף' - "מה דהוה הוה!" 'זכרונו' של מדרש זה, ניכר כסדר זכרונות שכתפילות מוסף - "זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב... כי זכר כל המעשים לפניך בא ואתה דורש מעשה כולם" - התפילה מגלה לנו, קשר ישיר, בין היות היום תחילת מעשה הקב"ה, ובין המשפט האלוקי הנערך גם הוא ביום זה. ברור, אפוא, שאי אפשר, להסתפק בקשר חיצוני, האומר שראש השנה הוא יום הולדתו של העולם, ויום הולדת הזמן, זמן לחשבון נפש. כאן, כביכול, אנו מוצאים חשבון נפש של הקב"ה בכבודו ובעצמו!! מעניין הדבר, שאף זכירתם של האבות, באה לידי ביטוי בפרק תפילה זה, וזאת כתביעה, שמכריזים אנו המתפללים כלפי הקב"ה - "זכור את הברית אשר כרתת, עם אבותינו, וע"כ זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו וכו'". ואף כאן, מתבקשת השאלה במלוא חומרתה - מדוע צדקתו של אברהם אבינו קשורה לענין, הרי אנו עומדים ככני

אדם, כמשפחה, כחברה, כאומה, כמי שנושאים את האחריות לפרצופנו הרוחני, ומהם להם לאבות שזכותם תגן עלינו בנסיבות אלו?! ונראה, שהזכרון העולה מהאמור בתורה, והמוצא את ביטוי בניסוחים השונים של חז"ל, איננו זכרון במובן הארכיוני, כאילו אני מעביר לנגד עיני את ארכיון ההיסטוריה היהודית, אלא יש כאן מפגש חי עם הזכרון. תודעתו של אלוקים, כמי שכורא היום את העולם, יוצרת מהפך בעצם התפיסה שלי את מושגי הזמן, המפגש שלי עם האקט של הבריאה במובנו הרוחני, מעמיד אותי מול אמת שאי אפשר לברוח ממנה. אין זמן מקרי. אין זמנים חולפים. הכל קיים בנקודה אחת – בנקודת ההתהוות של העולם, ומתוך תודעה זו. עומדים מעשי, שתוף תחום הזמן החולף המקרי למשפט בריחתם מתחומי ומזמנו של אלוקים. נוכחותו של אלוקים, כמו גם נוכחותם של אבותינו, בתוך תחומי תודעתי, אינם היסטוריה שעבר זמנה, אלא היא נוכחות תובעת, מחד גיסא, כמו גם, נוכחות המעמידה את חיינו מעל המקרה העיוור בעצם היותה חלק ממשי של קיומנו¹.

הזכרון "ההיסטורי", הוא אף הערוכה לזכרון העתידי – "כה אמר ה': זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולתיך, לכתך אחרי במדבר, בארץ לא זרועה. וזכרתי אני את בריתי איתך כימי נעוריך, בהקימותי לך ברית עולם". בתודעה האלוקית, אין שכחה, והאהבה הקיימת כשחר ההיסטוריה, היא שמעידה כאלף עדים על חידושה באחרית הימים.

* מחוך שיחה בישיבה, בראש השנה ה'תש"ן

1 רונצוויג – "כל יהודי מעצם הוולדו נושא בתוך חלציו את אבותיו הרוחניים".